

HÖGSTA DOMSTOLENS

BESLUT

Mål nr

meddelat i Stockholm den 16 maj 2008

Ö 2548-07

KLAGANDE

1. KB

Ombud: Advokat GL

2. JL

Ombud: Advokat LG

MOTPART

Justitiekanslern

Box 2308

103 17 Stockholm

SAKEN

Ersättning för försvararkostnader under förundersökning

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Svea hovrätts beslut den 23 maj 2007 i mål Ö 3147-07

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår JLs och KBs överklaganden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

JL och KB har yrkat att Högsta domstolen skall tillerkänna dem ersättning av allmänna medel för försvararkostnader under förundersökningen med 15 840 kr respektive 48 166 kr.

Justitiekanslern har bestritt ändring.

SKÄL

I november 2003 inleddes en förundersökning mot JL och KB avseende misstanke om grovt skattebrott. Varken JL eller KB begärde någon offentlig försvarare då de ansåg att det innebar en risk för oönskad publicitet. I stället valde de att anlita privata försvarare. JL erhöll biträde från advokat LG under tiden december 2004–mars 2007 och KB från advokat GL under tiden december 2004–januari 2007.

Den 25 januari 2007 beslutade åklagaren att lägga ned förundersökningen då brott inte kunde styrkas. Strax därefter inkom JL och KB till tingsrätten med en begäran om att tingsrätten i första hand skulle förordna respektive försvarare till offentlig försvarare eller, i andra hand, tillerkänna JL och KB ersättning av allmänna medel för de kostnader de haft för försvararna. Tingsrätten avslog yrkandena. Enligt tingsrätten var

JL och KB inte längre i behov av biträde av offentlig försvarare. Vidare förekom det inte synnerlig anledning att tillerkänna dem ersättning för deras kostnader för försvarare under förundersökningen.

JL och KB överklagade till hovrätten. De frånföll där yrkandena om att försvararna skulle förordnas till offentliga försvarare men vidhöll yrkandena i övrigt. Hovrätten har fastställt tingsrättens beslut.

Den fråga som är föremål för prövning hos Högsta domstolen är om det finns förutsättningar att, sedan åklagaren lagt ned förundersökningen mot dem, tillerkänna JL och KB ersättning av allmänna medel för försvararkostnader.

Bestämmelser om rättegångskostnader i brottmål finns i 31 kap. rättegångsbalken. I 2 § regleras dels situationen att den tilltalade frikänns i mål där åklagaren för talan, dels situationen att åtal som väckts av åklagaren avvisas eller avskrivs. Rätten kan i bägge situationerna besluta att den tilltalade skall få ersättning av allmänna medel för sina kostnader för bl.a. försvarare. Bestämmelsen har getts en fakultativ karaktär. Enligt vad departementschefen uttalade när bestämmelserna fick sin nuvarande utformning år 1972 bör utgångspunkten vara att den som frikänns skall hållas i görligaste mån skadeslös för kostnad som har varit nödvändig för att tillvarata hans rätt (prop. 1972:4 s. 269).

Vad som är stadgat i 31 kap. 2 § skall, då förundersökning nedlagts eller åtal annars inte följt på förundersökningen, enligt 8 § äga motsvarande tillämpning i fråga om kostnad under förundersökningen. En förutsättning för att ålägga staten skyldighet att ersätta sådan kostnad är dock

att förundersökning inletts utan skäl eller annars synnerlig anledning förekommer till ersättning. Enligt motiven är det en ytterligare förutsättning för ersättning att förundersökningen fortskridit så långt att den riktas mot viss person såsom skäligen misstänkt för brottet (NJA II 1943 s. 406).

Bestämmelsen i 31 kap. 8 § om rätt till ersättning för privat försvarare när förundersökningen lagts ner innan åtal väckts motsvarar vad som enligt 2 § gällde före år 1973 om ersättning för privat försvarare när den tilltalade blivit frikänd eller åtalet lagts ned. Förarbetena till lagändringen år 1972 innehåller ingen förklaring till varför inte också 8 § ändrades. Som både KB och Justitiekanslern anfört torde det vara svårt att finna något sakligt skäl för skillnaden, och det kan inte uteslutas att den beror på ett förbiseende. Att ändra rättsregeln bör dock ankomma på lagstiftaren.

Utredningen i målet ger inte vid handen att förundersökningen mot JL och KB, som nått så långt att de delgetts misstanke om grovt skattebrott, inletts utan skäl. Frågan är då om det finns synnerlig anledning att ålägga staten betalningsansvar för deras försvararkostnader.

Vad som kan tänkas utgöra synnerlig anledning berörs inte i förarbetena till 31 kap. 8 §. Däremot ges viss vägledning i förarbetena till 2 §, som vid rättegångsbalkens tillkomst sålunda hade en liknande lydelse som 8 § har idag. Av dessa förarbeten framgår att det i vissa fall, även om åklagaren hade haft sannolika skäl för att väcka åtal, framstod som oskäligt att den tilltalade skulle bära de kostnader han haft för att försvara sig i målet. Som exempel nämns att åklagaren, som blivit missledd av be-

visningen, haft goda skäl att väcka åtal men att talan objektivt sett var obefogad. Detta kunde inträffa då det under rättegången kom fram att det var uppenbart att den tilltalade var oskyldig, t.ex. genom att någon annan person erkänt brottet. På grund härav ansågs det nödvändigt att föreskriva att en tilltalad som frikänts kunde ha rätt till ersättning för sina kostnader inte bara då åtal väckts utan sannolika skäl utan även då det med hänsyn till omständigheterna i målet förekom synnerlig anledning därtill. Ersättning borde emellertid utgå endast i undantagsfall och endast då den tilltalade inte på något sätt genom sitt beteende gett anledning till åtalet. (NJA II 1943 s. 401 f.). Beträffande åtal som avskrivs eller avvisas angavs det i förarbetena att det berodde på omständigheterna om den tilltalade skulle få ersättning för sina kostnader. Som exempel då den tilltalade borde kunna få ersättning nämndes att åtalet lagts ned på den grunden att det ansetts uppenbart att han var oskyldig (a.a. s. 402).

I förevarande fall har förundersökningen mot JL och KB lagts ned då brott inte kunnat styrkas. Det är inte fråga om en sådan situation som det talas om i förarbetena till den tidigare lydelsen av 31 kap. 2 §, dvs. att någon annan person tagit på sig ansvaret för brottet och att det därför blivit uppenbart att de misstänkta är oskyldiga. Det bör dock vara möjligt att beakta omständigheter av annat slag än dem som nämns i förarbetena. Uttrycket synnerlig anledning visar emellertid att bestämmelsen är avsedd att tillämpas restriktivt.

Brottsmisstanken mot JL och KB avsåg grovt skattebrott. Minimistrafvet för detta brott är fängelse sex månader. JL och KB har varit i behov av juridiskt biträde och hade, om de begärt det, haft en ovillkorlig rätt till

offentlig försvarare enligt 21 kap. 3 a § rättegångsbalken. Enbart det förhållandet att det i och för sig funnits förutsättningar att förordna offentlig försvarare kan dock inte anses innebära att det finns synnerlig anledning att ålägga staten kostnadsansvar för JLs och KBs försvarare under förundersökningen. Inte heller den omständigheten att JL och KB valt att anlita privata försvarare för att undvika publicitet ger skäl till detta.

Deras överklaganden skall därför avslås.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Leif Thorsson, Severin Blomstrand, Torgny Håstad (referent), Per Virdesten och Gudmund Toijer
Föredragande revisionssekreterare: Anders Larsson